

napačno rabljeni »ampak«, ko ni poprej zanikana nasprotna trditev ali lastnost (str. 33 kar na začetku odstavka). Tudi se ni docela iznebil zgolj književnih, ljudstvu neznanih besed, oblik in rekel, kjer ne manjka pristno domačih: »se je začel meriti v moči« (moč, 15), »ko je končal z delom« (delo končal, 68), trudapoln (utrudljiv, 52), bodril (rus. 58, 60; spodbujal, priganjal), »kjer je ustvarjajoča roka Kristusova (stvarnikova r.) natrosila toliko lepot! (lepote!), da je belokrajinska kotlina ... lepa ko sama nevesta« (samo: nevesta, 64), »da se bodo Belokrajinci prevzeli dobrot« (od, zaradi dobrot, 64) i. pod: Tako izražanje moti posebno v pesemskih vložkih, ki zvenijo vse drugače kakor belokrajinske narodne pesmi, n. pr. neljudska podoba »Minula bo bolezen ta, Ki v tvoji glavi zdaj divja« (26) ali slovniška napaka »(vrag grozi:) ...jesti daj, če ne... vsa polja tvoja pa zasipljem (zasul bom!) s točo« (19).

Ivan Grafenauer

Tri božje poti. Spisal Joža Lovrenčič. 1944. Založila Družba sv. Mohorja v Ljubljani. 64 str.

V knjižici nam podaja Joža Lovrenčič legende o postanku slovenskih božjih poti na Višarjah in na Sveti gori pri Gorici pa milostne podobe na Brezjah, vsako v štirih pesmih. Prof. Šantel je legendam narisal zgodovinsko in narodopisno ustrezne ilustracije in vsaki prvi pesmi primerno inicialko. Na koncu dodaja Lovrenčič še legendarne in zgodovinske podatke, k zgodovini Layerjeve podobe M. P. na Brezjah tudi literaturo. Knjižica pa ni samo zaradi svoje snovi narodopisno zanimiva, ampak tudi zaradi pesemske oblike. Pesnik Lovrenčič se je namreč potrudil, da bi dal svojim pesmim po osnutku in po slogu obliko narodnih pesmi. Če se ne oziramo na ciklično ureditev, ki je naša narodna pesem s svojo baladno strnjenoostjo ne pozna, se mu je osnutek pesmi v tem pogledu posrečil; vsaka pesem je snovno in motivno enotna, zaključena celota, skladno urejena; najbolje se to vidi v pesmih o svetogorski Mariji, zlasti v trodelno osnovani drugi, o »Uršiki v Marijini službi« s trikratno ječo in trikratno čudežno osvoboditvijo. Prizadeval si je, da bi zadel narodni jezikovni slog; besedje je skoraj izključno iz žive (a ne vsakdanje) narodne govorice, le tu in tam so mu ušli zgolj knjižni izrazi, tako med drugim v pesmi »Marija se prikaže Uršiki« baročna prispodoba »ko brokat ... oblak je zlat« (22), v pesmi »Nova znamenja« moderni Kettejev »belogrod ... ptič labod« (32); več jih je v pesmih o Mariji Pomagaj, pa v Layerjevem meščansko-umetniškem okolju so kulturni izrazi razumljivi in umetniško upravičeni, celo klasicistični, nekoliko preobrbljeni »Med vojsko muze le molče« (41). Pesmim je hotel dati tudi narodno pesniško obliko. Tu pa ni posegel do jedra: prevzel je od narodnih pesmi nekoliko ohlapne rime, nikakor ne v pretirani meri, asonanc se je skoraj čisto ogibal. Ni pa dojel bistva narodnega pesemskega sloga, muzikalne gradnje kitic, kitičnih odstavkov in vrstic, sploh tesne povezanosti narodne pesmi s petjem.

Niso namreč ohlapne rime poglavitna lastnost naše narodne pesmi, še manj je to njena prednost. Bistveno ji je marveč, da raste vsa narodna pesemska oblika iz ritma in melodične napeva ali vsaj pevske recitacije (tako pri narodnih molitvah, pogosto tudi legendah); saj je narodna pesem po svojem bistvu péta (ali pevsko recitirana) pesem, ne besedilo za branje. Ne le, da se kitice, naj so daljše ali krajše, kot vsebinske in sintaktične celote prilegajo celotnemu kitičnemu napevu, da se lahko vse kitice pojo po istem napevu; tudi vsi vsebinsko-oblikovni deli daljših kitic se ujemajo z melodičnimi skladi, da melodijska pavza nikoli ne preseka stavka na dvoje; tudi vsaka vrstica (pri poskočnih vrsticah dvojica) se kot vsebinsko-sintaktična enota krije z melodičnim motivom: Vsaka vrstica je sama iz sebe ali iz prejšnjega popolnoma umljiva celota; to izključuje ne samo kakršen koli prestop (enjambement), ki ga narodna pesem v celoti zametuje, ampak tudi to, da bi vrstica za popolno umevanje potrebovala nujnega dopolnila šele iz sledeče vrstice ali vrstic. To je prav za prav samo natančno uporabljeno pravilo, ki ga je dr. Breznik odkril glede besednega reda v stavku: odvisni stavčni poudarek (misel, pojem, ki je že v prejšnjem stavku obsežen) navadno stavek začenja; neodvisni stavčni poudarek (misel, pojem, ki v prejšnjem stavku ni obsežen, torej to, kar se hoče novega povedati) stoji šele

tedaj, kadar ga pred njim stoječe besede toliko pojasnijo, da ga naredo umljivega (Breznik, Slov. slovnica⁴, § 370/369). Proti temu pravilu je grešil n. pr. Prešeren (?), ko je v neznanega zapisovalca inačici »Gospoda Baroda« (SNP I, št. 34) zadnje Barodovo naročilo

(I, št. 34 I, vv. 20—3):

»Z brinjam me pokad,
Z vejam me zagrad,
De me ne bojo tič kljuval,
Le-ti černi tič uranov!«

takole popravil (I, št. 34 II, vv. 20—3):

Dobro z brinjem me pokadi,
Terdo z vejami me zagradi,
De ne bodo odkopali,
Vranov tiči, me kljuvali!«

Zapisovalčeva pristna 22. vrstica je sama zase popolnoma umljiva, je torej motivna celota, kakor je celota melodijski motiv; Prešernova (?) vrstica, glede mere in rim »poboljšana«, pa potrebuje dopolnila iz sledeče vrstice (ptiči, me), sama zase in iz prejšnjega je neumljiva, za pevsko deklamacijo neprimerna; vsebinsko-sintaktično je izkvarjena.

Ta pevska organizacija kitic, kitičnih odstavkov in vsake posamezne vrstice se nam zdi, če pesem pojemo ali beremo, tako samo po sebi umljiva, tako preprosta in naravna, da njene umetnosti niti ne opazimo, in vendar je to narodni pesmi največja odlika, velika umetnost. Tista umetnost, ki lahko pokrije vse pomankljivosti glede »mere« in rim.

Lovrenčičeve pesmi niso tako do podrobnosti pevsko urejene. Ali so refernske kitice drugačne po meri kakor druge kitice (I, 1. 4), ali so kitice (zaradi dolgih podredij) notranje tako različno zgrajene, da bi melodijska pavza pri kakršnem koli napevu raztrgala v toliko in toliko kiticah stavke na dvojce (I, 2. 3), ali se pesmi (iz istega vzroka) sploh ne dao razdeliti v kakršne koli melodijske enote, niti v rimane dvojice (II, 1—4); če pa so kitice vsaj kot celota res kitice (III, 1—4), onemogočujejo petje in pevsko recitacijo prestopi in vrstice, ki same zase ali iz prejšnjega niso umljive, ampak potrebujejo nujnega dopolnila iz sledeče vrstice ali vrstic. To tudi skoraj v vseh drugih pesmih, samo ena pesem je brez take peti pesmi neprimerne svoboščine (II, 3 Nova znamenja). Naj pokaže to le nekaj zgledov, ki bi se z malenkostno premembo spremenili v pevno obliko:

Lovrenčič:

(30) in Urško prijeli so,
v Gorico jo odvedli so
in je (!), da zopet ne bi ušla,
v najhujšo ječo morala.

(30) še nôge so ji v trlico
privili kar se da tesno.

(44) Prišla je vprašat lepa hči
slikarja, če še kaj želi...

(45) Lajer je na mizo narisal podobo krčmarjevo in njegove hčere, »in
nič biló ni več hudo«:

Z brežanko in še z bankovci
plačala oče sta in hči
obraz na mizo slikani...

(52) Marija, ki že nekaj let
na Brezjah te časti naš svet,
poslušaj, kaj te prosim vnet...

(57) (Slikar Lajer zagleda mošenjskega župnika Urbana in ga pokliče):

Ki ga dohitel, sred poti
gospod iz Mošenj obstoji...

Ob drugih mestih bi bilo truda seveda več.

Po narodno:

in Urško prijeli so,
v Gorico odpeljali jo,
in da bi spet jim ne ušla,
v najhujšo je ječo morala.

privili so ji v trlico
še nôge kar se da tesno.

Prišla je vprašat lepa hči,
če si slikar še kaj želi...

Obraz na mizo slikani
plačala oče sta in hči
z brežanko in še z bankovci...

Marija, ki časti naš svet
na Brezjah te že nekaj let,
poslušaj, kaj te prosim vnet...

Gospod iz Mošenj obstoji
in ga počaka sred poti.

Takšne, kakršne so Lovrenčičeve pesmi o Treh božjih potih, niso zamišljene za petje, tudi ne za pobožno pevsko recitacijo, ampak za branje. Škoda: ta in ona pesem, zlasti o Sveti gori, bi bila lahko lepa romarska pesem. Kot prijetno, spodbudno branje pa knjižico lahko toplo priporočamo.

Ivan Grafenauer

A. M. Slomšek, Blaže in Nežica. Priredil dr. Vinko Brumen. Izdala Družba sv. Mohorja v Ljubljani 1943. (Cvetje iz domačih in tujih logov št. 18.) Strani 142.

Za stoletnico izida najpomembnejše Slomškove ljudskovzgojne knjige, Blaže in Nežica v nedeljski šoli, je oskrbel dr. V. Brumen 4. izdajo, ki pa ni ponatis prve, ampak le izbor najvažnejšega besedila, kajti velik del Slomškovega teksta je v teku stoletja izgubil skoro vsako aktualnost. Ta izdaja nosi pečat poljudno znanstvene publikacije in ima namen, da Slomškovo delo čimbolj približa sodobni šoli. Kakor vidimo po primerjanju izbora z izvirnikom, je prireditelj ohranil vse tiste oddelke, ki ponazarjajo Slomškova vzgojna sredstva in učno metodo ter njegove nazore o šoli in življenju; poleg tega je pridržal še nekaj primerov, ki so značilni za kulturno zgodovinske razmere našega človeka pred 1848, črtal pa je neznatna poglavja (pouk nemščine, računске načine, slovnico, obrazce za pisma in listine), nekatera je skrčil. Prevladoval je torej pedagoški vidik in v tem pogledu je prireditelju delo uspelo.

S kulturno zgodovinske strani, prav posebej še z narodopisne, pa pričujoči izbor ne ustreza v pričakovani meri sodobnim zahtevam. Pri krajšanju je namreč izpadla dobra polovica narodopisnega blaga. Slovenski šoli bi bilo gotovo le v prid, če bi sprejel prireditelj v besedilo svojega izbora celotna poglavja, kakor so n. pr.: pustne šege in krivde vere (v 3. izdaji na str. 47—49), cerkveni obredi na cvetno nedeljo (zvezki ali butare na str. 88—89), blagoslovitev ognja in jedil za veliko noč (97—99), lepa nedelja na Telovo (145—146), kmetska smrt in pokop (243—250) in dr. Vsa ta poglavja so važen Slomškov doprinos za poznavanje življenja, mišljenja in čustvovanja našega človeka pred sto leti, pa tudi verna podoba njegovih šeg in navad, o katerih nikakor ne moremo soditi, da bi bila za slovenskega človeka neznatna.

Iz ostalega bogatega etnografskega gradiva, ki v lepih slikah podaja takratne ljudske navade in razvade, praznovanje in vraže, o žganjarstvu, o vojaščini in tihotapstvu, in ki jih tudi naš okrnjeni izbor prinaša, naj posebno opozorim: na božične praznike in postavljanje jaslic ali kakor pravijo paradiža; na vaške gostije; na Kurenta; kako na Jurjevo na starem gradu denarji cveto in kako jih je šel kopat kmet Belk skupno s ciganom, ki ga je prav po cigansko ociganil; na razlaganje nebesnih prikazni in zavračanje različnih praznih ver vanje (odprto nebo, ponočne luči, zvezdni utrinek, zvezda repatica, nebesna znamenja, vladajoči planet, rimska cesta), na zarotitev hudobnega duha, na vero v prazne strahove ter na zanimivo poglavje o čarah ali copernijah itd.

Če izzamemo nekatere čisto Slomškove opise prizorov, kakor zaključek šolskega leta, ki ga je posnel po resničnem zaključku v Špitaliču 1836, poljubljanje rok ali jokanje (celo na naboru), nam pisec Blažeta in Nežice podaja kot neposredna priča dobro sliko takratnih razmer med našim ljudstvom.

Pregovorov ne nahajamo. Vremenska ljudska prerokovanja o vplivu meseca na kmetsko delo so na kratko omenjena. Slovensko narodno pesem Slomšek prezira; od starih cerkvenih pesmi navaja le eno božično (Eno dete je rojeno), vse ostale razmeroma številne pesmi pa so ali mlajše cerkvene ali pa umetne moralizujoče, vzete iz Ahacljevega in Slomškovega prizadevanja, da bi se z njimi nadomestile zabranjene in pohujšljive narodne popevke.

Iz materialne kulture nahajamo veliko manj gradiva kakor iz duhovne. Predvsem pa je treba omeniti, da je Slomšek eden izmed tistih naših redkih piscev, ki pozna in omenja dimnico (Brumen 57, v 3. izdaji 62 in 68), našo sedaj skoro docela izginulo narodno starino.

Slomškov jezik je nenadomestljiva slika ljudskega jezika njegove rodne štajerske zemlje iz tistega časa, ko so se šele začeli postavljati temelji kasnejšemu vse-slovenskemu knjižnemu jeziku, ki je bil tudi Slomšku končni cilj, a h kateremu